

Kik voltak az etruszok?

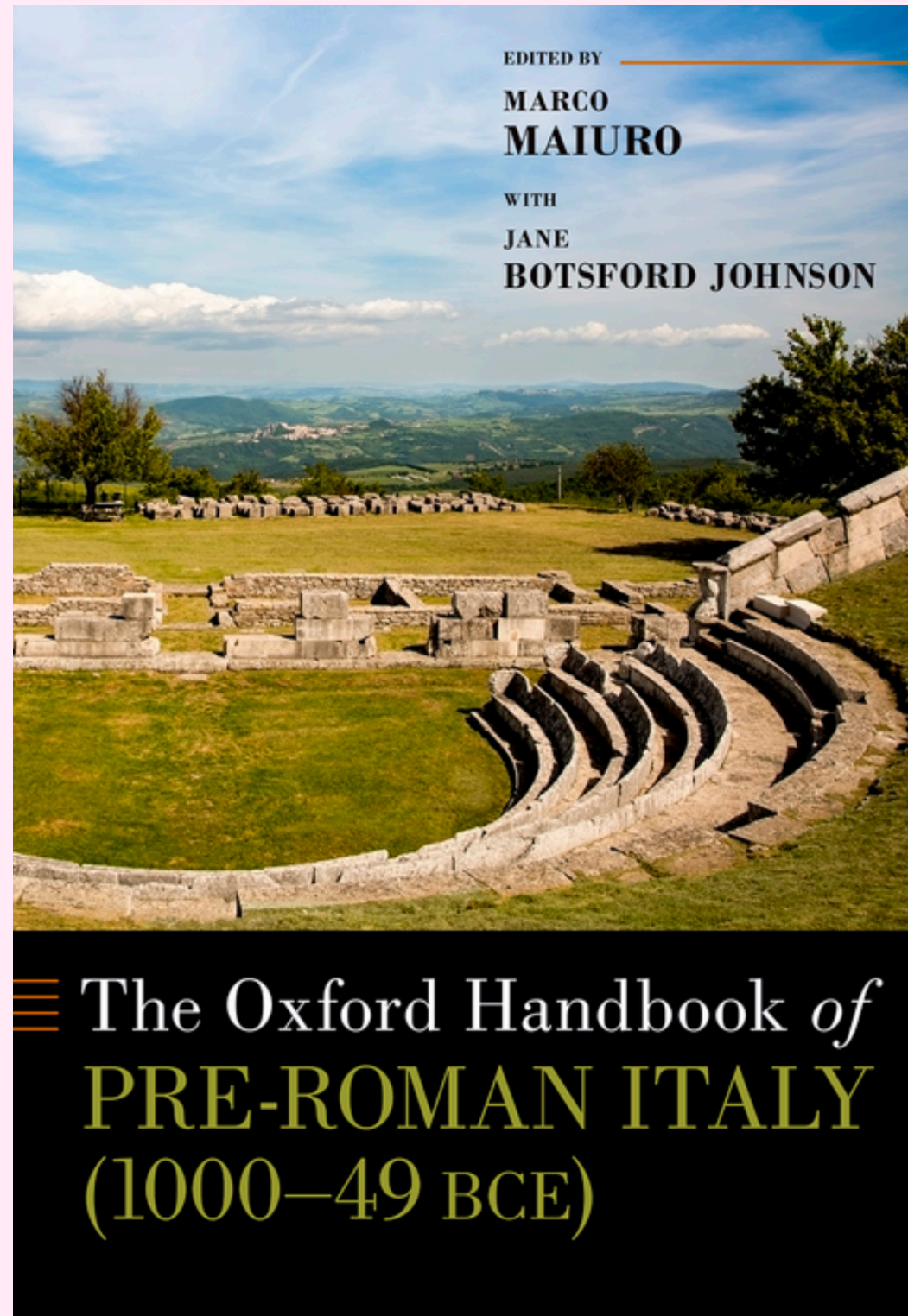
Sírfestészet, lakomák és a nők szerepe

Gyepesi Áron

Ókortörténeti forráselemzés

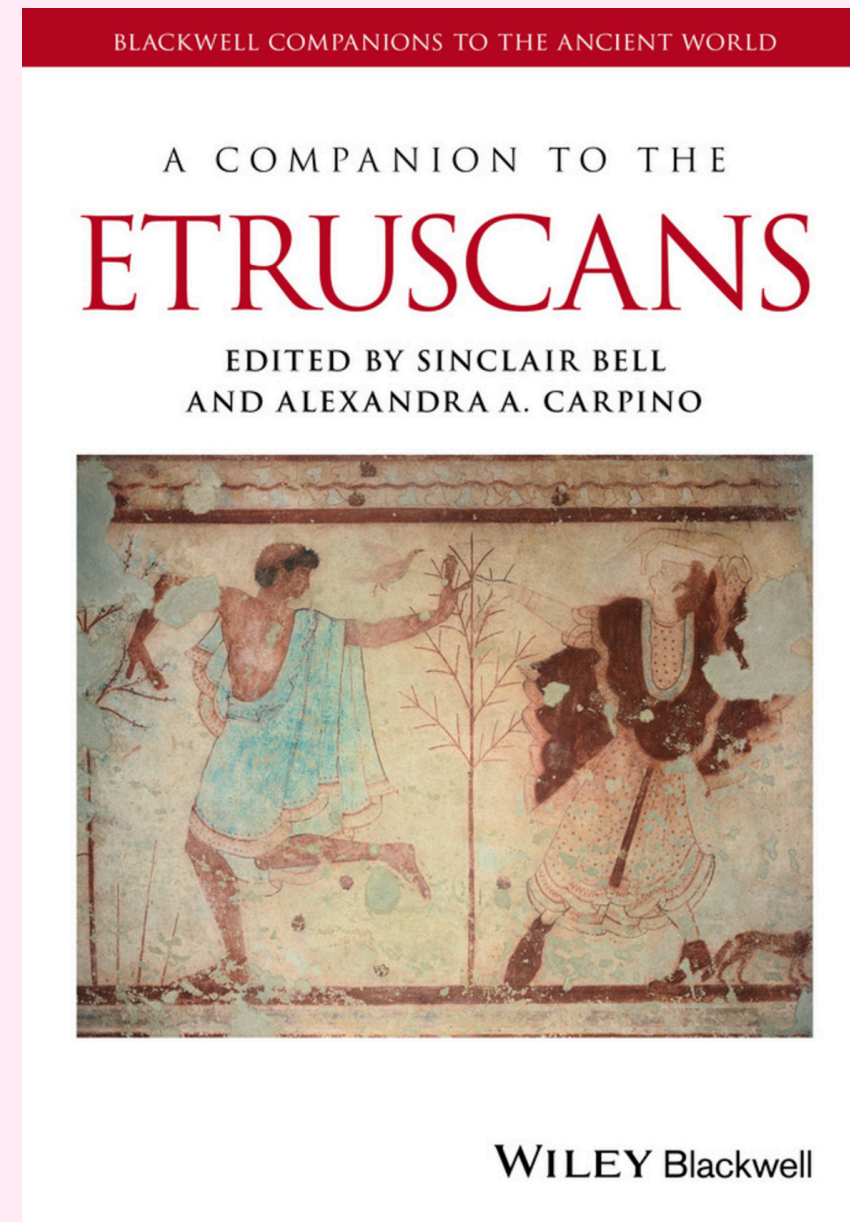
PPKE, 2025/26 - tavaszi félév

Felhasznált szakirodalom

Esposito & Stoddart: *The Etruscans*, p. 342-368.

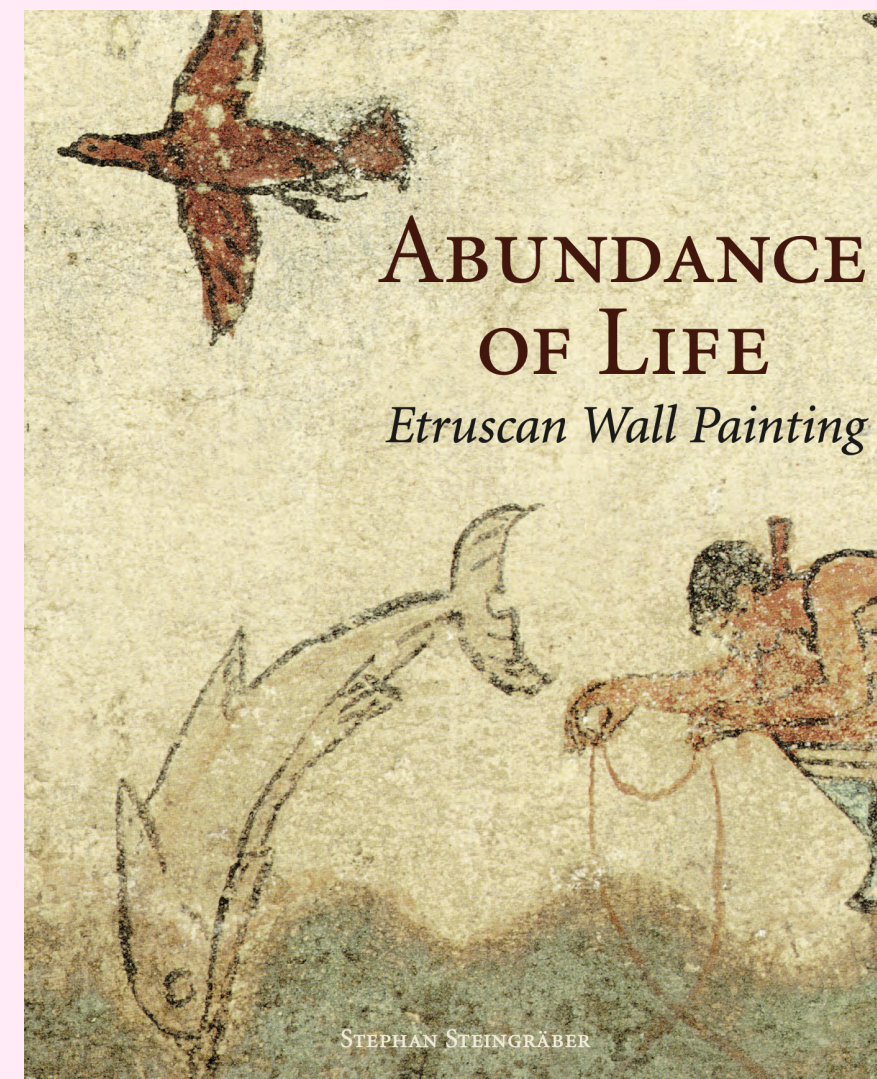
Menichetti: *The Banquet*, p. 557-569.

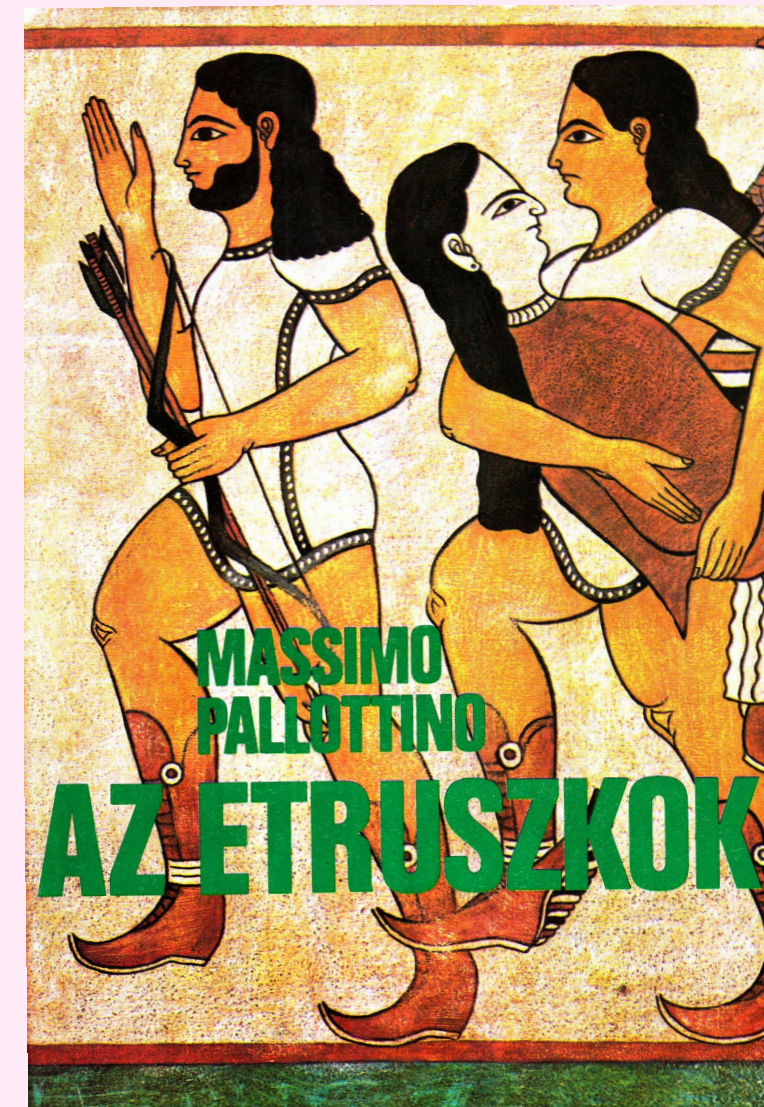
Pieraccini: *Etruscan Wall Painting: Insights, Innovations, and Legacy*, p. 247-261.

Becker: *Luxuria prolapsa est: Etruscan Wealth and Decadence*, p. 293-305.

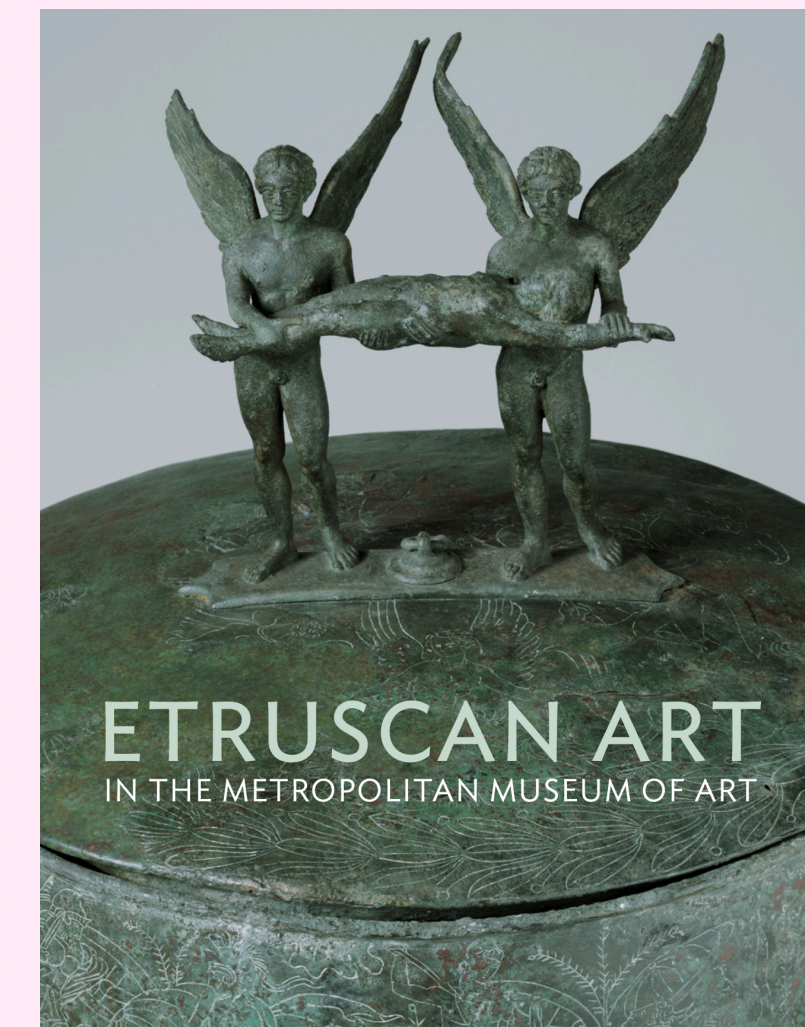
Meyers: *Tanaquil: The Conception and Construction of an Etruscan Matron*, p. 305-321.

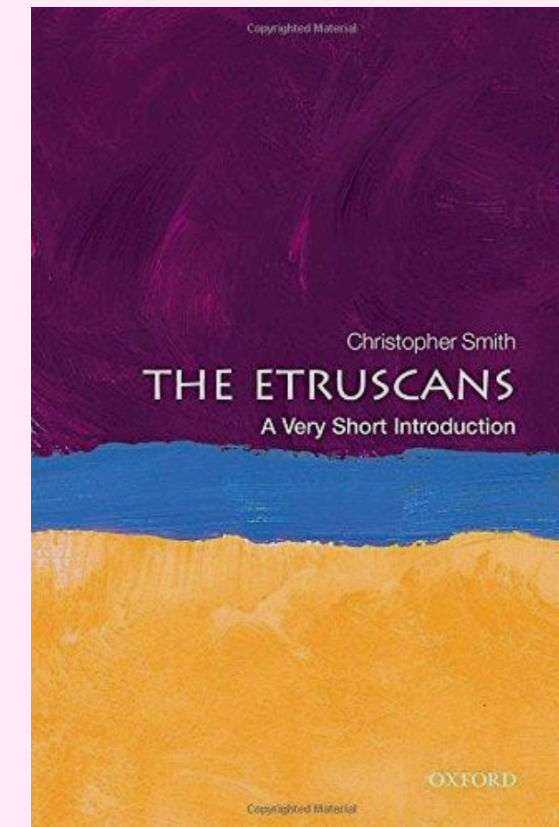
Stephan Steingraber (2006)

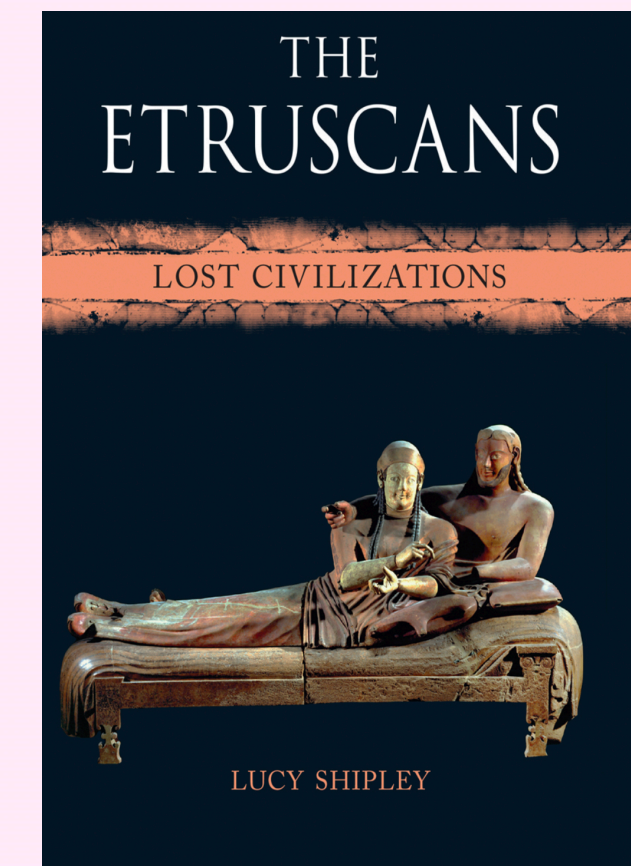
Massimo Pallottino (1980)

Richard Daniel De Puma (2013)

Christopher Smith (2014)

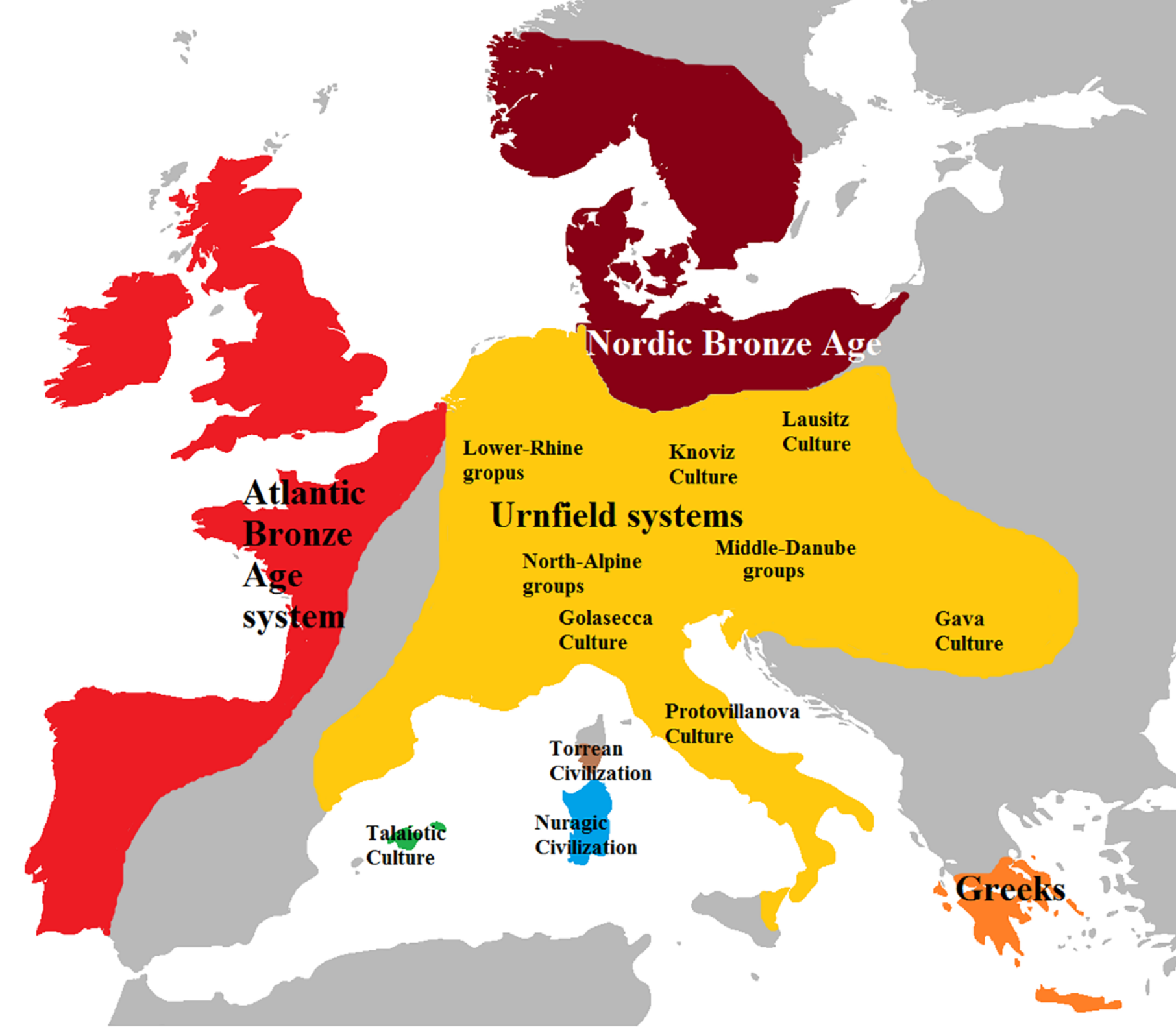
Lucy Shipley (2017)

Potts & Smith: *The Etruscans: Setting New Agendas*. *J of Archeol Research*, 2021(4), 597-644.

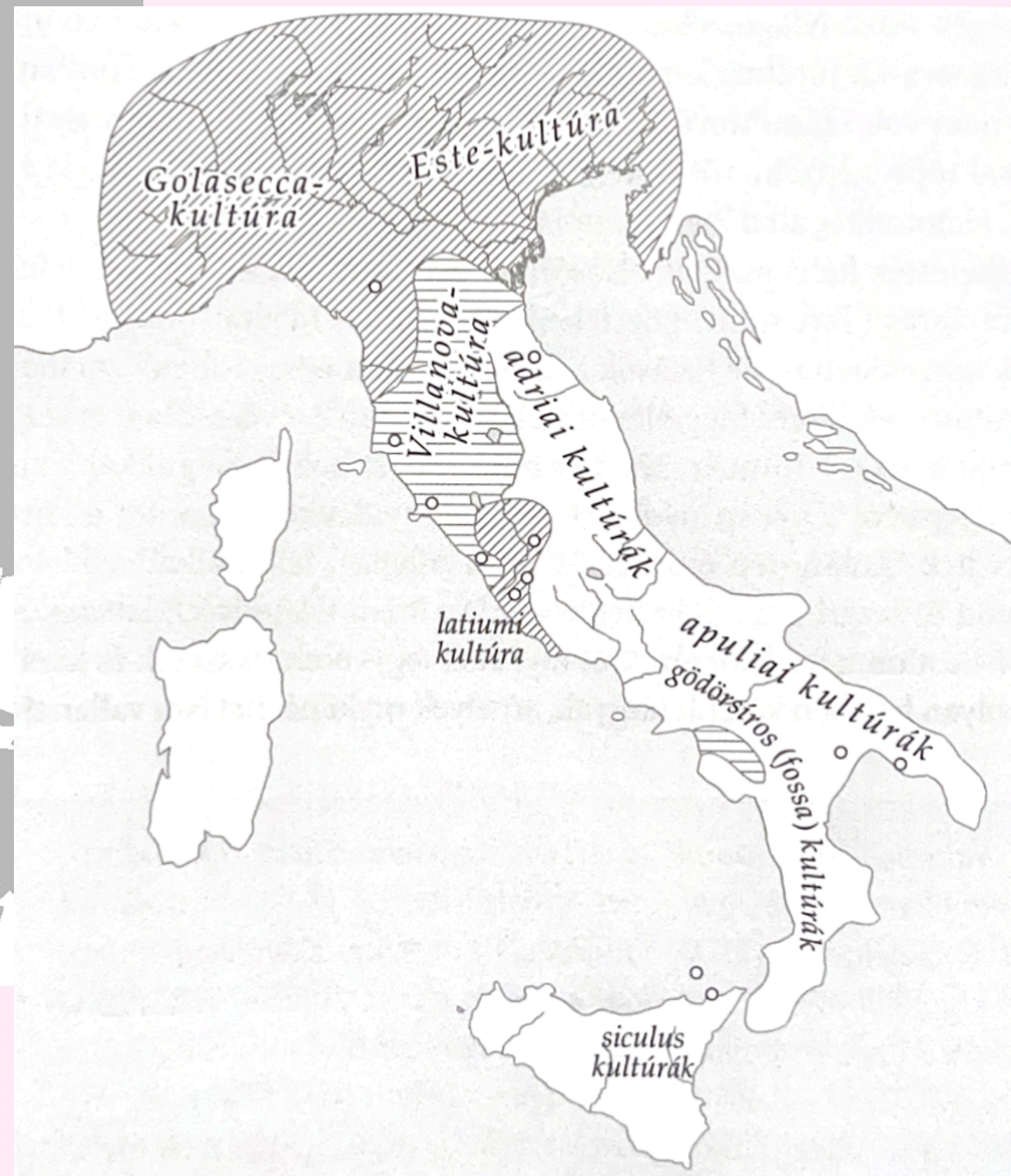
Holloway: *Conventions of Etruscan Painting in the Tomb of Hunting and Fishing at Tarquinii*. *Am J of Archeol*, 1965 (69/4), 341-347.

Mikor és hol éltek az etruszkok?

- **Proto-Villanovai kultúra (1200-900 k.):** hamvasztásos temetkezés, dombtetőre épült települések
- **Villanova kultúra (900-750 k.):** hamvasztásos temetkezés, proto-városi központok - az etruszk kultúra közvetlen előzménye, kereskedelmi kapcsolatok
- **Orientalizáló kor (750-580 k.):** földelések temetkezés, írás átvétele, városok, kereskedelmi hálózat, thalassokrácia - a Mediterráneum kereskedelmét uralják; földalatti sziklasírok- és kamrák, terjeszkedés: Tarquiniusok Rómában (616-tól),
- **Archaikus kor (580-480 k.):** 535, Alalia (kartágói szövetségben phókai-i görögök legyőzése); 509: Tarquiniusok elűzése; 474, Cumae-i vereség (I. Hierón és görög poliszok szövetsége)
- **Klasszikus kor (480-330 k.):** 475 k., kelta invázió; 396, Róma elfoglalja Veii-t (az etruszk politikai dominancia vége)
- **Hellenisztikus /Római kor (330-100 k.):** 281, Róma legyőzi Tarquiniát; 280-ben Vulci-t; 264, Volsinii kifosztása

Késő-bronzkori kultúrák (1100 k.)
 Wikipedia CC BY-SA 3.0

A vaskori Itália kultúrái
 Németh & Hegyi W. p. 326.

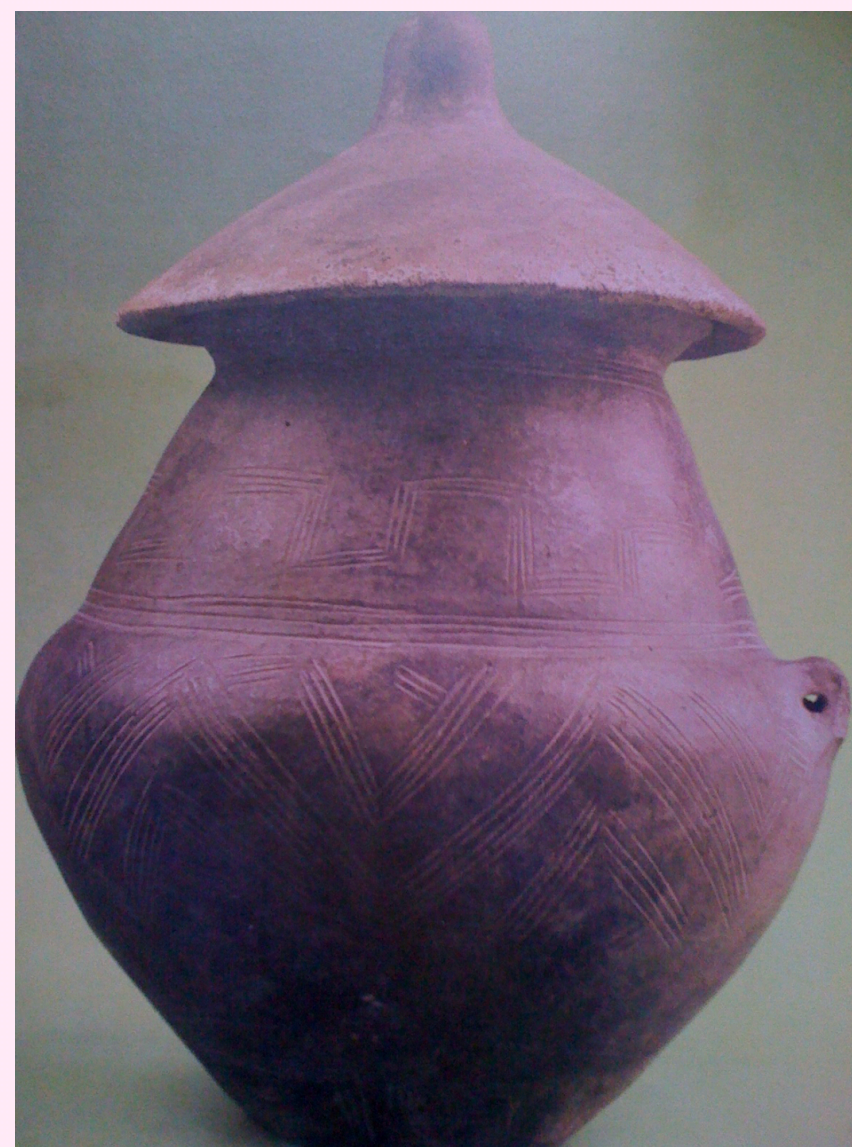

Etruszk terjeszkedés Itáliában, 750-500 k.
 World History Encyclopedia

Társadalmi szervezet

- Kis államok rendszere
- Városok lakossága törzsekre tagolódik
- **Lucomo:** település élén álló király, már akár a Villanova kort megelőzően is. *Aranykoszorú, jogar, toga palmata, sella curulis, fasces + fejsze, triumphus, imperium fogalma*
- 7-6. sz-tól: tizenkét város szövetsége (**Etruszk Liga**; dodecapoli), központja Orvieto mellett (Fanum Voltumnae)
- 6. sz-tól oligarchikus köztársaság, élén az évente választott **zilath** (1 vagy 2), senatus, népgyűlés. Nemzetségi társadalom: névrendszer (előnév + nemzetségnév, egyes esetekben az anyai nevek is feltűnnek)

Proto-Villanovai urna

Fibula a Villanova-korszakból

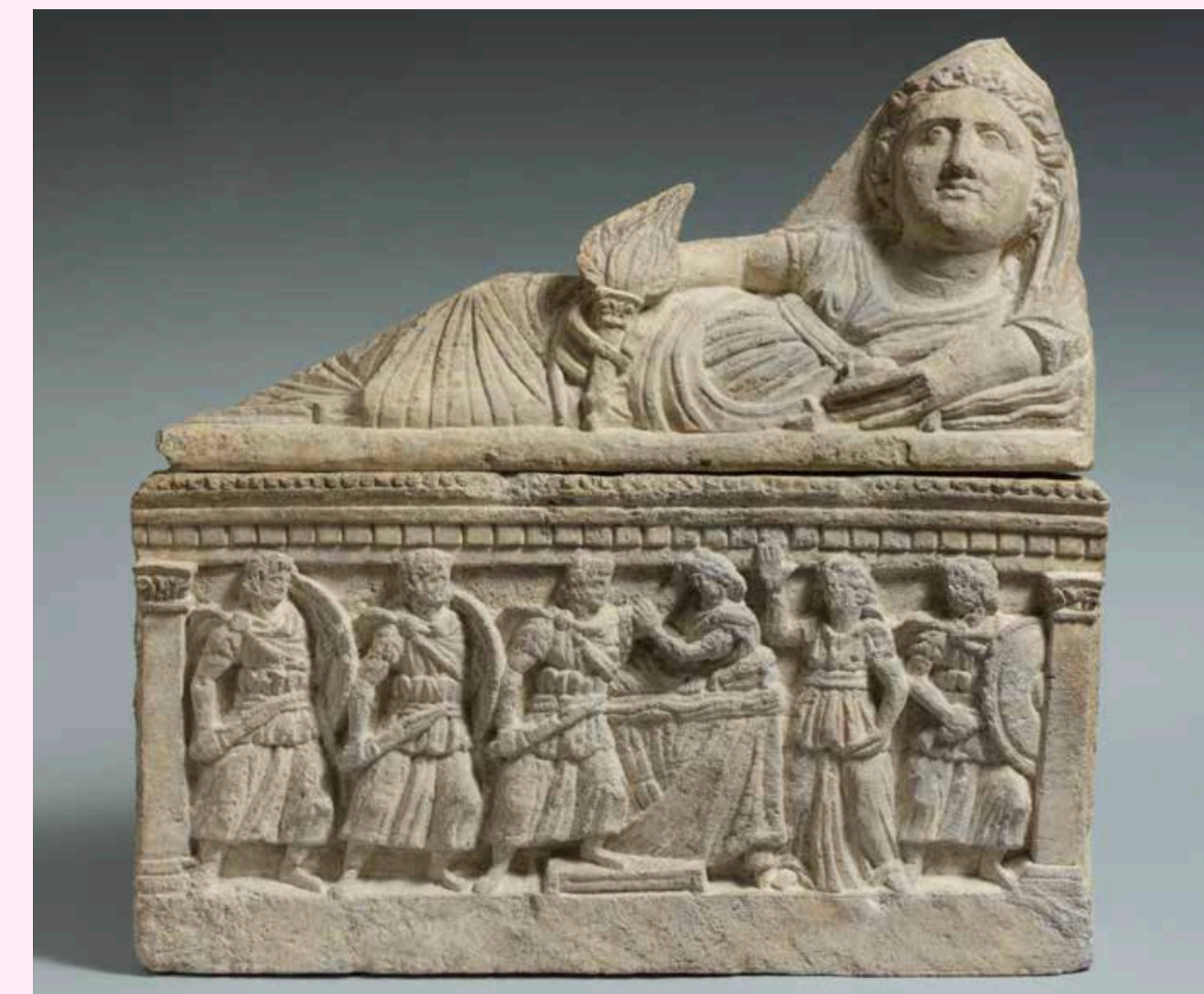
Bucchero ivóedény, 650-600 k.

Bronz sisak, 9. sz.

Az arezzoi kiméra, 400 k.

Hamvveder, Kr. e. 2. sz.

Ceremoniális bronz lovas kocsi, 575-500 k.

Piacenzai bronzmáj, Kr. e. 2. sz. vége

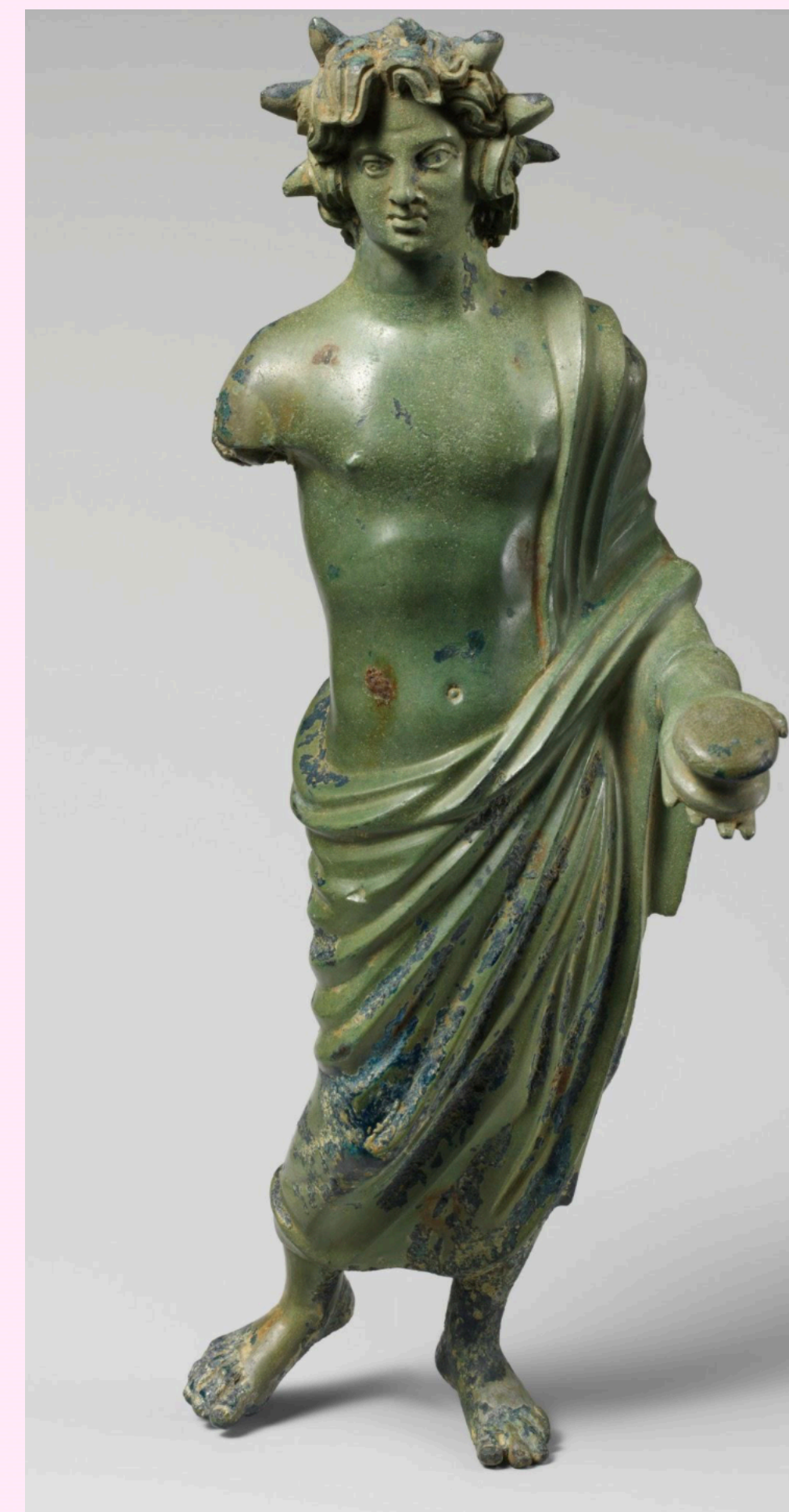
“Hitvesek szarkofágja”, terrakotta, 530-510 k.

↑ nők társadalmi ↑
szerepének kérdése

Major Divinities in Greek, Etruscan, and Roman Religion

GREEK	ETRUSCAN	ROMAN
Major (“Olympian”) Divinities		
Zeus	Tin (or Tinia)	Jupiter
Zeus?	Veltune?	Voltumna (or Vertumnus)
Hera	Uni	Juno
Poseidon	Nethuns	Neptunus
Hephaistos	Sethlans	Vulcanus
Athena	Menrva (or Menerva)	Minerva
Demeter	Vei (?)	Ceres
Aphrodite	Turan	Venus
Eros	Turnu	Cupid
Ares?	Laran	Mars?
Hermes	Turms	Mercurius
Apollon	Aplu (or Apulu)	Apollo
Artemis	Artumes (or Aritimi)	Diana
—	Mariś	Genius?
Dionysos	Fufluns (or Pacha)	Bacchus
Hero Divinities		
Dioskouroi:	Tinias Cliniar:	Dioscuri:
Kastor/Polydeukes	Castur/Pultuce	Castor/Pollux
Herakles	Hercle	Hercules
Cosmic Divinities		
Helios	Usil	Sol
Selene	Tiur (or Tiv/Tivr)	Luna
—	Culśanś	Janus
Eos	Thesan	Aurora
Gaia	Cel	Tellus (or Terra Mater)
Nux?	Cilens	Nocturnus?
—	Selvans	Silvanus
Underworld Divinities/Characters		
Persephone (or Kore)	Phersipnei (or Calu)	Proserpina
Hades	Aita	Pluto
Rhadamanthys?	Rathmtr	Rhadamanthus?
Charon	Charu/Charun	Charon

Szoláris istenség bronz szobra
(3-2. sz.)

- Lásd még: <https://www.worldhistory.org/article/1025/etruscan-pantheon/>

Etruszk sírfestészet

- Legfontosabb festészeti emlékek a római kort megelőzően (templomokból, nyilvános épületekből és magánházakból nem maradt fenn)
- Mintegy 500 évet ölel fel (675k. – a 3-2. század fordulójáig)
- 80%-a (140) Tarquiniában a Monterozzi nekropoliszban
- Tarquinia: 8. századtól központi (társadalmi rétegződés, bronz lelőhelyek, kapcsolat a görögökkel, legrégebbi felirat)

Etruszk sírfestészet az archaikus korban (580-480 k.)

- **A festmények jellemzői:**

- A társadalmi rangot nem a tumulus mérete, hanem a festmények jellege tükrözi
- Technika, stílus, ikonográfia és ideológia változásai követhetők
- Ióniai görög hatás
- Méret: 4–260 négyzetméter
- “Holtak háza” – a vallási aspektus fontosabb mint a társadalmi
- Locus medius: átjáró az élők és holtak világa között
- A család és a papok csak speciális alkalmakkor látogatják
- Jelentős hatás a római művészetre!

- **A festmények témái:**

- Lakomák: *nők részvételével is!*
- Komosz-jelenetek
- Játékok, versenyek az elhunyt tiszteletére
- Temetési jelenetek, phersu-rítus (római gladiátorviadatok elődje)
- Vadászat, halászat
- Tájképek
- Háborús jelenetek, tengeri csaták
- Erotikus jelenetek
- Mitológiai témák (viszonylag ritka)

Madárjósok sírja

Leopárdok sírja

Leopárdok sírja

Nóstényoroszlánok sírja

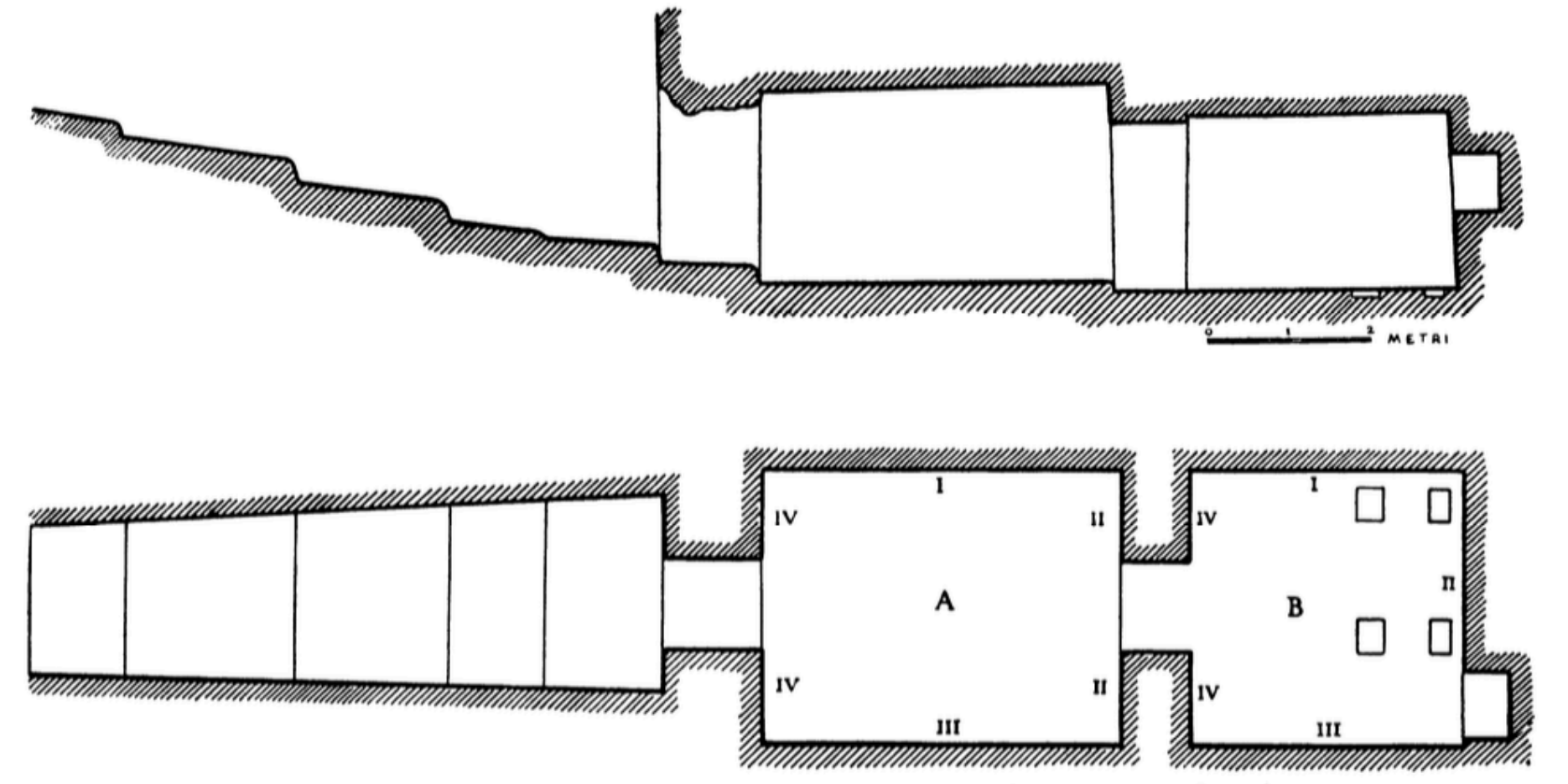
Bikák sírja

Kék démonok sírja

Olimpiai versenyek sírja

A vadászat és halászat sírja
Holloway, 1965, p. 348.

A vadászat és halászat sírja

A vadászat és halászat sírja

A vadászat és halászat sírja

A vadászat és halászat sírja

További képekért lásd még:

<https://tarquiniaturismo.com/etruscan-necropolis/?lang=en>

A vadászat és halászat sírja

Lakomák

- Legkorábbi ábrázolás: 7. sz. közepe
- Lakoma (bankett): étkezés / Symposium: italfogyasztás
- *klinai, trapezai, krater, kottabos, aulos*
- Bor, hús, gabonafélék, tej, sajt, szárított gyümölcs, só, bors
- Görög és keleti hatások, de jelentős különbségek (adoptáció, adaptáció):
  - nők részvétele
  - felsőbb réteg számára fenntartott
- Funkciója: politikai, társadalmi, vallási

Barbiton és aulos (Pajzsok sírja)

Lakoma-jelenet egy terrakotta frízen, 6. sz.

Lakomaábrázolás egy halotti urnán, 5. sz.

Pajzsok sírja, 4. sz.

“Obesus etruscus” szarkofágfedő, 3. sz.

A Triclinium sir halotti lakoma jelenete, 5. sz. (rekonstrukció)

Bucchero edények és étkezés, 6. sz.

Etruszk életmód - görög szemmel

- 6. sz.: gazdasági hatalom csúcspontja, jólét, lakomázás
- Forráskritika: a történetírók munkái többet árulnak el a saját társadalmukról, mint az etruszokokról!
- Diodorus Siculus (fl. Kr. e. 1. sz. – Bibliotheca Historica 5.40.1-3.):

*“[...] naponta kétszer is költséges lakomához asztalokat terítenek, amelyekre mindent felraknak, ami a túlzó fényűzéshez illik. Tarka színű fekvőhelyeket biztosítanak, kéznél tartanak számos **különféle ezüst ivóedényt, és nem kis számú szolgát** állítanak készenlétbe. Ezek közül az udvari szolgák közül egyesek rendkívül jó megjelenésűek, mások pedig a rabszolgákhoz nem illően drága ruházatot viselnek.”*

*“[...] felhagytak azzal a szellemmel, amelyet őseik ősidők óta követendő példának tekintettek; mivel idejüket tivornyázással és férfiatlan szórakozásokkal töltik, **könnyen érthető, miként veszítették el azt a hadi dicsőséget, amellyel atyáik rendelkeztek.**”*

- Herodotus: *“ugyanazon föld nem hozhat csodás gyümölcsöket, és nem teremhet nemes, háborúban bátor férfiakat”* (9.122)

Etruszk életmód – görög szemmel

- Theopompus (Kr. e. 380-315 k.):

A feleségek megosztása bevett etruszk szokás. Az etruszk nők különös gondot fordítanak a testükre, és gyakran tornáznak, néha a férfiakkal együtt, néha pedig egyedül. Nem tartják szégyennek, ha meztelenül látják őket. Nem a férjükkel osztják meg a fekvőhelyüket, hanem azokkal a férfiakkal, akik éppen jelen vannak, és tetszésük szerint bárkire koccintanak. Gyakorlott ivók, és nagyon vonzóak.

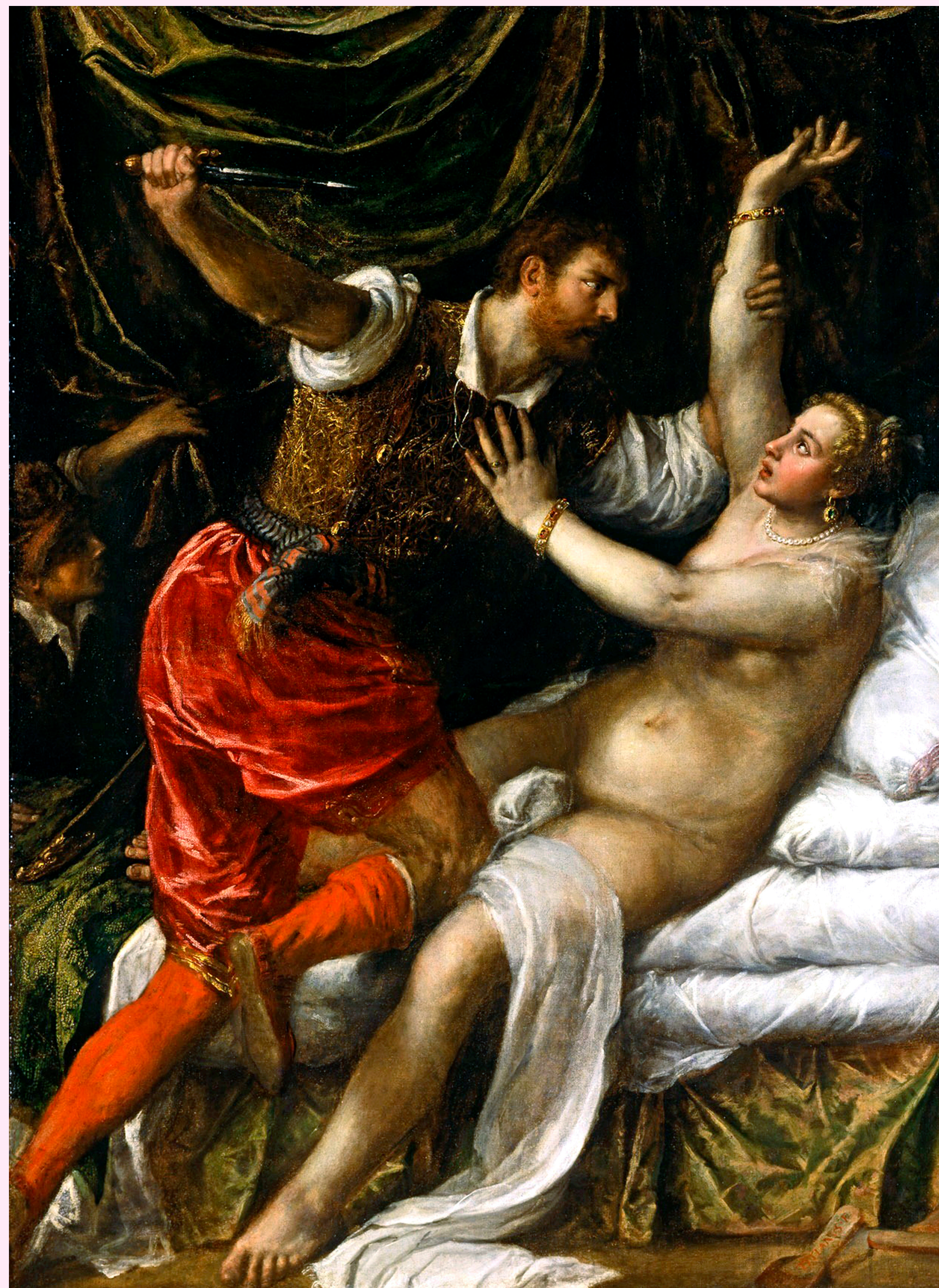
Az etruszkok minden megszületett gyermeket felnevelnek, anélkül hogy tudnák, ki az apjuk. A gyermekek ugyanúgy élnek, mint a szüleik: gyakran részt vesznek ivó mulatságokon, és minden nővel szexuális kapcsolatba lépnek. Nem tartják szégyennek, ha valaki nyilvánosan tesz bármit, vagy ha látják, hogy ilyesmit művelnek vele, mert ezt ősi szokásuknak tekintik. Olyannyira nem gondolják ezt szégyenletesnek, hogy amikor valaki a ház urát keresi, és az éppen szeretkezik, azt mondják róla, hogy éppen ezt vagy azt teszi, és nevére nevezik a szemérmetlen cselekedetet.

Amikor kurtizánokkal vagy a családjukon belül létesítenek szexuális kapcsolatot, a következőképpen járnak el: **miután abbahagyták az ivást és lefekvéshez készülődnek, miközben a lámpák még égnek, a szolgák kurtizánokat, fiúkat, vagy néha még a feleségeiket is bevezetik.** Miután ezekkel szórakoztak, fiúkat hoznak be, és velük szeretkeznek. Néha mások szeme láttára szeretkeznek és közösülnek, de legtöbbször pálcákból font paravánokat állítanak az ágyak köré, és vásznakat borítanak rájuk.

Szívesen szeretkeznek nővel, de különösen kedvelik a fiúkat és az ifjakat. Az ifjak Etrúriában nagyon jóképűek, mert fényűző életet élnek, és gondosan ápolják testüket. Valójában a nyugati barbárok mind szurkot használnak arra, hogy kihúzzák és leborotválják a testük szőrét.

Etruszk nők – római szemmel

- Titus Livius (Kr. e. 59-17):
  - **Tanaquil** története: férje a gazdag Lucomo, Ancus Martiust követően Róma királya lesz Tarquinius Priscus néven. Tanaquil megjövendöli Servius Tullius királyságát, ezért férje halálát eltitkolva őt segíti hatalomra. – *jóslás, társadalmi szerepvállalás, ceremoniális ruhakészítés*
  - **Tullia** története: Servius Tullius lánya. Lánytestvérével Tanaquil két fiának feleségei lesznek – sógorával szövetkezve megölik házastársaikat, összeházasodnak és megölik Servius Tullius.
  - **Lucretia** története: Tarquinius Superbus fia, Sextus erőszakot tesz az erényes (a mulatozó etruszk nőkkel ellentétben férjét otthon váró) Collatinus feleségén, Lucretia-n, aki öngyilkos lesz. Az eset hozzájárult az utolsó király elűzéséhez.
  - Boccaccio-nál, Chaucher-nél, Shakespeare-nél is felbukkannak ezek a történetek

Tiziano: Tarquinius és Lucretia

Köszönöm a figyelmet!